CIU CYPRUS INTERNATIONAL UNIVERSITY

folklor/edebiyat, cilt:20, sayı:79, 2014/3

TÜRKÇEYE ÇEVRİLEN METİNLERİ ÜZERİNDEN FEROZ AHMAD'I ANLAMAYI DENEMEK

Ferhat Eroğlu*

Türkiye'nin 1908 hareketinden 2000'li yıllara kadar olan tarihinin hem ayrıntılı, hem de sathi bir okumasını Feroz Ahmad metinleri üzerinden yapmak mümkündür. Feroz Ahmad'ın erken dönem metinlerindeki sınırlı Türkiye ilgisi, yakın dönemlerde yazdığı metinlerde ortadan kalkmış gibi görünmektedir. Bir başka ifadeyle Ahmad'ın 1960'larda yazdığı metinler daha mikro konulara yoğunlaşırken, 2000'li yıllara doğru genel bir Türkiye tarihi resmetme ilgisine dönüşmüştür. Feroz Ahmad metinlerinde göze çarpan önemli bir husus 1960'lı yıllarda da 1980'li yıllarda da bir sürekliliğin var olmasıdır. Erken dönemde yazdıkları ile yakın tarihlerde yazdıkları arasında, söylem ve tezler bakımından büyük kopuşlar veya ayrılışlar görmek pek mümkün değildir.

Feroz Ahmad'ın Türkçeye çevrilen altı kitabından üçü genel Türkiye tarihi üzerinedir. "Demokrasi Sürecinde Türkiye" ilk haliyle 1945 - 1975 arasını, "Modern Türkiye'nin Oluşumu" 1908 - 1991 arasını, "Bir Kimlik Peşinde Türkiye" ise ilk haliyle 1300 - 2003 arasını kapsamaktadır. Bu kitapların ilk yayınlanış tarihleri sırasıyla şöyledir: 1977, 1993, 2003. Fark edileceği üzere Ahmad'ın Türkiye ilgisinde yelpaze 1970'lerden 2000'lere

* Ankara Üniversitesi, Tarih Bölümü, Doktora Öğrencisi.

doğru genişlemiştir. Türkiye tarihi üzerine yazdığı metinlerde (Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)'ni de dahil edebiliriz) ters kronoloji izlediği görülmektedir.

Feroz Ahmad'ın daha dar bir zaman dilimine yoğunlaşan, diğerlerine göre daha akademik ve daha teknik kitabı ilk kitabıdır: "İttihat ve Terakki (1908 - 1914)". İngilizce ilk baskısı 1969 yılında yapılan kitabın temel gayesi; İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin, gerek iç gerekse dış tazyikler, örgüt içi birlik yoksunluğu, ve hizipleşmeler nedeniyle, devrimden çıkan en güçlü grup olmasına rağmen tek başına hükmetme gücüne sahip olamayıp, iktidarı geleneksel kurumlarla paylaşma zorunluluğunu kanıtlamaktır. Kitap, başından sonuna İTC'nin devlet yönetimindeki sınırlı gücü ve iktidar mücadelesini konu almaktadır. Tez olarak hazırlanmıştır ve Bernard Lewis tarafından yönetilmiştir. Ahmad'ın daha sonraki tarihlerde İttihatçılık üzerine yazdığı metinlerin hemen hepsinde "İttihat ve Terakki» kitabının etkisini ve gölgesini görmek mümkündür. Müellifin düşünsel alt yapısını oluşturan çalışma "İttihat ve Terakki»dir.

İngilizce ilk baskısı 1977'de olup, Türkçe baskısı 1994 yılında Hil Yayınları tarafından yapılan "Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945 - 1980)», yazarın Türkçeye kazandırılan diğer kitaplarından daha ayrıntılı ve uzun olmakla birlikte, diğerlerinde görülen bütünlükten yoksundur. Bir başka deyişle Feroz Ahmad'ın diğer çalışmalarında, metnin başından sonuna ısrar ettiği bir meramı olmakla birlikte, "Demokrasi Sürecinde Türkiye»de dert edinilmiş bütünlüklü bir tez göze çarpmamaktadır. Fakat yine de "Modern Türkiye'nin Oluşumu» ve "Bir Kimlik Peşinde Türkiye» isimli eserlerinde sürdüreceği, asker - statüko ilişkisi üzerine geliştirdiği tezlerinin başlangıcını bu kitapla yaptığını kabul etmek gerekmektedir. Din - siyaset ilişkisinin incelendiği 13. bölümü kitabın en güçlü kısmı olarak görmek mümkündür. Diğer on üç bölümde ise yazar adeta bir vakanüvis tarzında olayları sıralamıştır. Fakat yine de eser bu kadar basite indirgenemez. "Demokrasi Sürecinde Türkiye» Feroz Ahmad'ın diğer metinlerinden bir anlamda farklı bir yerde de durmaktadır. Burada ister istemez akıllara şu soru gelmektedir: Feroz Ahmad'ın önemli üç kitabını yayınlayan yayınevi, "Demokrasi Sürecinde Türkiye» için herhangi bir girişimde bulunmuş mudur? Bu sorunun nedeni, Feroz Ahmad deyince hatıra gelen yayınevinin politikaları ile kitap arasında tam bir uyum olmadığı üzerinde yürütülen tahminden öteye geçemez. Küçük bir örnek olarak Ahmad'ın Yön Dergisi ile ilgili söylediklerine bakılabilir. Feroz Ahmad'a göre Yön: *«Kitle desteği yerine, süngünün ucuyla iktidara gelmeyi umarak ordudaki müdahaleci radikallerle flört eden seçkinci bir aydın hareketiydi.»*[*] Yayınevleri konusunda üzerinde durulması gereken diğer bir husus çevirilerdeki kelime tercihidir. Örneğin Feroz Ahmad kitaplarında bir yayınevinin "ulusalcılık" kelimesini tercih ederken, diğerlerinin "milliyetçilik" i tercih etmiş olması dikkat çekmektedir. Bu durum Türkiye'de çeviri işinin yayınevlerinin politikalarına göre biçimlendiğini gözler önüne sermektedir.

"Modern Türkiye'nin Oluşumu" bir yönüyle diğer kitaplardan ayrılmaktadır. Yazar

* Feroz Ahmad, Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945 - 1980, Çeviren: Ahmet Fethi Yıldırım, 4. Baskı, İstanbul, Hil Yayınları, Nisan 2010, s. 272. Kitabın İngilizce ilk baskısı "The Turkish Experiment in Democracy" adıyla 1977 yılında yayınlanmıştır. İlk halinde 1975'de sona ermektedir. 1975 - 1980 dönemi daha sonra kitaba dahil edilmiştir. Türkçe ilk baskısı Ağustos 1994 tarihinde yine Hil Yayınlarından çıkmıştır.

bu kitabında diğerlerine yapmadığı bir şeyi yapmaktadır. Metne, Türkiye'nin askeri bir toplum yapısının olup olmadığını tartışarak başlamakta ve geleceğe yönelik öngörülerini belirterek sonlandırmaktadır. Yalnızca bunu da yapmamaktadır, aynı zamanda dış politika konusunda cüretkâr ve cesur alternatifler önermektedir. Sanki tüm kitap sonuç bölümü için yazılmış gibi görünmektedir. Ahmad, Türkiye'de en çok okunan kitabı olarak kabul edilebilecek olan "Modern Türkiye'nin Oluşumu"nda, *"Türk tarihini sınıf mücadelesi açısından açıklama"*yı denemektedir.*

Feroz Ahmad'ın Türkçeye çevrilen en geç metni "Bir Kimlik Peşinde Türkiye"dir (İngilizce baskı tarihi 2003, Türkçe baskı tarihi 2006). Bu kitap müellifin düşünsel geçmişinin bir özeti gibidir. Ahmad, 1300'den başlayarak 2000'li yıllara değin temel düşüncelerini 229 sayfaya sığdırmıştır. Feroz Ahmad kitaplarında, metnin yazılış tarihi yaklaştıkça, başlangıç noktası daha eskilere gitmektedir. Sedat Cem Karadeli tarafından yapılan çeviri, diğer çevirilere göre daha anlaşılır görünmektedir. Kitabın dikkat çeken bir özelliği dipnot kullanılmamış olmasıdır. Diğer kitaplardaki tezler hemen hemen aynen tekrar edilmiştir. Ezber bozan, iddialı cümleler mevcut değildir.

Feroz Ahmad'ın Türkçeye çevrilen tek makale derlemesi "İttihatçılıktan Kemalizme»dir. Kitap, "İttihat ve Terakki» ile "Modern Türkiye'nin Oluşumu» arasında tamamlayıcı eser olarak düşünülmüş gibi görünmektedir. Makaleler öylesine isabetli seçilmiştir ki "İttihatçılıktan Kemalizme»nin tam da bu görevi yerine getirdiğini söylemek mümkündür. Kitapta yer alan sekiz makalenin belirgin bir biçimde ortaya çıkardığı husus Feroz Ahmad'ın 1960'lı yıllarda yazdıkları ile 1980'li yıllarda yazdıkları arasında bariz bir süreklilik ve uyumun varlığıdır. İlk dört makale "İttihat ve Terakki» kitabına, üç makale "Modern Türkiye'nin Oluşumu» kitabına yakın durmaktadır. Son makale kitabın temel kaygısıyla ilgili değildir.

Feroz Ahmad'ın Türkiye'nin son 150 yılı ile ilgili hemen her önemli konuda bir kelamı vardır. Fakat temel tezleri Jön Türkler, İttihatçılık, Kemalizm ve ordu - siyaset ilişkisi üzerinde yoğunlaşır. "İttihat ve Terakki» kitabının temel derdi İTC'nin 1908'den 1914'e iktidar mücadelesinin anlaşılmasıdır. Ahmad'a göre; İttihat ve Terakki'nin sınırlı iktidarının nedeni *«Jön Türklerin toplumsal geçmişlerinde ve tutucu olan yapılarında»* aranmalıdır. Esasında Jön Türklerin çoğunluğu *"toplumsal değişiklik yanlısı"* değildir, haliyle *"tutucudur"*. Bu nedenle 1908 hareketi devrimci değildir. İlk andaki amaç anayasanın iadesi yoluyla devleti kurtarmaktır. Hareketin devrimci yönü *«uygulanan siyasetin başarısızlığı sonucu girişilen ıslahat ve bu ıslahatın yol açtığı toplumsal değişiklikle»* ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Jön Türkler selefleri olan Genç Osmanlılardan ayrılmaktadır. İki öncü grubun da ana amacı imparatorluğu kurtarmak olmakla birlikte; Genç Osmanlılar devlet yönetimi kendilerine verildiği takdirde imparatorluğu

* Andrew Mango, "Türkiye Üstüne Yeni İngilizce Kitaplar - I", Çeviren: Yasemin Saner Gönen, Toplumsal Tarih, Sayı: 22, Ekim 1995, s. 56 - 57. Andrew Mango'nun "Modern Türkiye'nin Oluşumu" üzerine yazdığı kritik önemsenmelidir. Mango kitapla ilgili olarak şunları söylemektedir: "Zürcher Türk solunun mitolojisinden bazen etkilenmişse, Feroz Ahmad yeni kitabı The Making Of Modern Turkey'de bu mitolojiyi sıkıca kucaklamaktadır. Onun Türk tarihini sınıf mücadelesi açısından açıklama girişimi ve kötü niyetli muhafazakar, dindar, feodal, sonraları burjuva ve kapitalist, ABD destekli bencil ilerleme düşmanları karşısında iyi niyetli ilerici, demokratik, sosyalist, laik güçleri yan yana getirmesi tarih dışı ve tarihsel zamanlama açısından ters olan yargılara yol açmakta, nüansları silmekte ve tahminlerle söylentileri gerçeklerle karıştırmaktadır."

kurtaracaklarına dair bir inanca sahipken, Jön Türklerde bu inanç bulunmamaktadır. Ayrıca toplumsal ortam *"tutucu"dur* ve İttihatçılar bunun farkındadır. Ahmad'a göre 1908 hareketi *«küçük rütbeli subayların, orta ve küçük memurların, serbest meslek sahiplerinin ve ulemanın hareketidir.»* Bu nedenle zaten yüksek memuriyetlerde bulunup daha da yükselme amacı taşıyan Genç Osmanlılarla, bürokrasinin üst noktalarına çıkmak için yeterli deneyim ve birikimden yoksun İttihatçılar (ya da Jön Türkler) arasında hayli ciddi farklar vardır.* Feroz Ahmad, İttihatçıların, Gramsci'nin *"ikinci sınıf"*ı olarak tarif edilebilecek bir sınıfı temsil ettiklerini söylemektedir. Osmanlı'nın son döneminde bu sınıf politik alanda organize olarak sosyal ve ekonomik yapıda Osmanlı Müslümanlarına bir yer ve anayasal bir devlet talep etmiştir. Böylece anayasanın restorasyonundan sonra İttihatçılar sosyal inkılap gerekliliği üzerinde durmaya başlamışlardır.** İttihatçıların amacı kapitalist bir devlet yaratmaktır. Modernleşme ve Batılılaşma anlayışlarında kurumları ıslah etmekten çok, devleti Avrupa denetimindeki yarı sömürge durumdan çıkarıp, kendi emperyal kaynaklarını kendi yararına sömüren bir kapitalist devlete dönüştürmek vardır.*** Hatta Ahmad İTC'yi *"Türk burjuvazisinin öncü partisi"* olarak tanımlamaktadır.****

"İttihatçılıktan Kemalizme" isimle eser içerisinde yer alan *"Genç Türk Devrimi "* başlıklı makale ilk olarak Temmuz 1968'de *"Journal of Contemporary History"* de yayınlanmıştır. 1969'da yayınlanan "İttihat ve Terakki" kitabıyla çok bağlantısız değil, hatta hiç değil. Makale 1908 Meşrutiyeti ile 31 Mart Olayı arasında, Osmanlı'da şekillenen yeni güç dengelerini anlatmaktadır. "İttihat ve Terakki" kitabındaki ilgili bölümün temel problemlerinin toplandığı bir özet gibi düşünülebilir.

Feroz Ahmad metinlerinde dikkat çeken bir husus 31 Mart ayaklanmasının *"dinsel tutuculuğu"*ndan çok anti - İttihatçı tarafının vurgulanmasıdır. İsyancıların, Ahrar Fırkası, yabancılar ve Hıristiyanlara karşı değil, yalnızca İttihatçılara karşı olduğu, Hareket Ordusu'nun gelişine değin zaferin liberallerin tarafında göründüğü belirtilmektedir. İsyanın bastırılması cemiyetin değil askerin başarısıdır ve böylece asker siyasete dahil olmuştur.***** Burada Feroz Ahmad'ın önemli tezi; Hareket Ordusu'nun İstanbul'a girişinden sonra, dizginlerin ordunun elinde bulunması nedeniyle bir "tek parti diktatoryası"ndan sözedilemeyeceğini ifade etmesidir.****** Ahmad, *"Genç Türk Devrimi"* başlıklı makalesinde 31 Mart İsyanı'nın *"ne dini anlamda gerici ne de siyasal anlamda karşı devrimci"* olduğunu söylemektedir. Ona göre kalkışma dinsel değil siyasaldır. Dinle laiklik

* Feroz Ahmad, İttihat ve Terakki (1908 - 1914), Çeviren: Nuran Yavuz, 9. Baskı, İstanbul, Kaynak Yayınları, Nisan 2013, s. 33 - 35. İngilizce baskısı: The Young Turks, Oxford, 1969. İlk Türkçe baskısı 1971 yılında Sander Yayınevi tarafından yapılmıştır. Çevirmeni aynıdır. 2. baskıdan itibaren (1984) Kaynak Yayınlarından çıkmıştır.

** Feroz Ahmad, "Jön Türkler Döneminde Savaş ve Toplum 1908 - 1918", Tarih ve Toplum, Sayı: 64, Nisan 1989, İletişim yayınları, (sayfa 47 - 55), s. 48.

***Feroz Ahmad, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu", Marian Kent (Editör), Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler, Çeviren: Ahmet Fethi, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Aralık 1999, s. 14. Özgün adı: The Great Powers and The End Of The Ottoman Empire, 1996. Kitabın birinci bölümü Feroz Ahmad tarafından yazılmış. Başlık: "Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu", sayfa 6 - 35 arası.

**** Feroz Ahmad, "Doğmakta Olan Bir Burjuvazinin Öncüsü: Genç Türklerin Sosyal ve Ekonomik Politikası 1908 - 1918", İttihatçılıktan Kemalizme, Çeviren: Fatmagül Berktay (Baltalı), 6. Baskı, İstanbul, Kaynak Yayınları, Eylül 2011, s. 25.

***** Ahmad, İttihat ve Terakki (1908 - 1914), s. 66 - 67.

****** Ahmad, İttihat ve Terakki (1908 - 1914), s. 69.

arasında bir çatışma olmaktan ziyade egemenliğinin kaynağı din ve şeriatın üstünlüğüne dayanan güçler ile İTC'nin temsil ettiği değişimden yana güçler arasındaki çatışmadır. Ayaklanmanın gerçekten dinci bir karaktere sahip olmamasının ya da Feroz Ahmad'ın tabiriyle *"yeniçeri isyanlarındaki gibi "asker -softa" ittifakına"* dayanmamasının bir göstergesi, Gayrimüslim unsurların herhangi bir zarar görmemesi, tersine isyanın anti - İttihatçı yönü nedeniyle Gayrimüslimler tarafından alkışlanmasıdır.* Burada "İttihat ve Terakki" kitabı ile "Genç Türk Devrimi" başlıklı makale arasındaki belirgin bir çelişkiye değinmekte fayda vardır. "İttihat ve Terakki"nin 63. sayfasında: *"Son hesaplaşmada, karşı devrim, Yeniçeriler gününden kalma geleneksel bir "asker - softa" işbirliğinin devamıydı."* şeklinde bir cümle mevcuttur. Fakat akabinde gelen sayfalarda okuyucuyu bu iddianın tam tersini düşünmeye iten cümleler gelmektedir. "Genç Türk Devrimi"nde ise ayaklanmanın gerçekten dinci ve gerici olmadığı ve yeniçeri isyanlarındaki *"asker - softa"* işbirliğine benzemediği söylenmektedir (İttihatçılıktan Kemalizme, s. 19). Metinler arasındaki -ki iki metnin yayınlanma tarihleri arasında yalnızca bir yıl vardır- çelişkinin nedenini çevirmenlerde mi yoksa yazarda mı aramak gerekmektedir? Ayrıca *"karşı devrim"* kelimesi üzerinde de bir belirsizlik söz konusudur. Makaleye göre 31 Mart Ayaklanması dini anlamda gerici, siyasal anlamda karşı devrimci değildir.** Fakat "Bir Kimlik Peşinde Türkiye" kitabında 31 Mart'ı anlatan bölümün başlığı *"Karşı Devrim"*dir.***

"İttihat ve Terakki" kitabının belki de en önemli bölümü 7. bölümdür. Bu bölümü sonuç kısmı olarak okumakta mümkündür. Kitabın temel tezleri bu bölümde toplanmıştır ve yazarın meramı bu bölüm önemsenmeden anlaşılamaz. Ahmad'a göre 1908 - 1914 arasında Osmanlı Devleti kökten değişmiştir. 1908'in Osmanlı Devleti 1914'de tanınmayacak hale gelmiştir. Rumeli'nin yitirilmesi imparatorluğun çok uluslu vasfını zayıflatmış, bu da iktidarın ideolojisine etki ederek ağırlık merkezinin Anadolu'ya kaymasına neden olmuştur. Çok ulusluluğun yitirilmesi ve Rumeli'deki Gayrimüslim nüfusun elden çıkması hakim düşünce konumundaki Osmanlıcılığı geriletmiş, Milliyetçilik ve İslamcılığın yükselmesine yol açmıştır. Böylece Türkler, imparatorluğun önemli bir öğesi haline gelmişlerdir. Araplarla uzlaşı arayışı ise İslamcılığı beslemiştir. Osmanlıcılık, Müslüman Türkler, Müslüman olmayan unsurlar ve Türk olmayan Müslüman unsurlar arasındaki karşıtlıkları çözmek amacıyla kullanılmaya devam edecektir.**** İTC'nin başarılarından biri Halkçılığı Türk siyasi hayatının bir parçası haline getirmiş olmasıdır. İttihatçılar, eskiyi ortadan kaldırıp yenisini kurmak yerine var olanı sürdürüp kendi yararlarına kullanmayı tercih etmişlerdir. Onlar için önemli olan ideoloji değil eylemdir, pragmatisttirler. Devrimi, devletin gücüne karşı değil devletin gücüyle yapmaya çalışmışlardır. Var olan toplumsal düzeni desteklemişler ve vatanı kurtarma amacını ön plana çıkarmışlardır. Bürokrasiyi arkalarına almalarının nedeni de budur. Böylelikle 1914'de dizginlerin tamamını ele geçirip, toplumsal ve ekonomik devrimin

* Ahmad, "Genç Türk Devrimi", İttihatçılıktan Kemalizme, s. 18 - 19.
** Ahmad, "Genç Türk Devrimi", İttihatçılıktan Kemalizme, s. 18
*** Feroz Ahmad, Bir Kimlik Peşinde Türkiye, Çeviren: Sedat Cem Karadeli, 1. Baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Aralık 2006, s. 65.
**** Ahmad, İttihat ve Terakki (1908 - 1914), s. 185 - 187.

alt yapısını hazır hale getirmişlerdir.*

Feroz Ahmad metinlerinde dikkat çeken bir diğer husus Osmanlı'da azınlıklarla (Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler) ilgili tezlerde Yahudi cemaatinin Ermeni ve Rumlardan ayrı bir yerde tutulmasıdır. Bu konuda iki makale önemlidir: "Doğmakta Olan Bir Burjuvazinin Öncüsü: Genç Türkler'in Sosyal ve Ekonomik Politikası (1908 - 1918)"** ve "İttihatçıların, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Rum, Ermeni ve Yahudi Cemaatleriyle Olan İlişkileri (1908 - 1914)"***. Bu makalelerde, Osmanlı'daki Rum, Ermeni ve Yahudi anasırın sosyoekonomik durumları incelenmektedir. Ahmad'a göre; kapitülasyonlardan beslenen komprador burjuvazi gerektiğinde yabancı bir ülkenin vatandaşlığına geçip, Osmanlı'ya karşı yabancı bir devletin çıkarını savunabiliyordu. Bu sınıfa mensup olanlara, Osmanlı'yı, kendi toplumsal durumlarını yükseltebilecekleri kendi devletleri olarak görmedikleri, tam tersine devletin zayıflamasından fayda sağladıkları için *"Osmanlı burjuvazisi"* ismini vermek yanlıştır. Söz konusu burjuvazinin çekirdeğini oluşturan Rumlar ve Ermeniler, Osmanlı'yı kendi çıkarlarının temsilcisi olarak görmemişler ve İttihatçıların devleti millileştirme ve merkezileştirme çabalarını, iktisadi ağırlıklarına yönelik tehdit olarak algılamışlardır. Ancak Ahmad, durumun Yahudi Cemaati için farklı olduğunu söylemektedir. Yahudiler tıpkı Türkler gibi Avrupa'nın ekonomik üstünlüğünden zarar görmüşler, çıkarlarının devletin siyasal egemenliği ve ekonomik bağımsızlığında olduğunu düşünerek İTC'yi desteklemişlerdir.**** Osmanlı Devleti'nin Avrupa ekonomik sistemi içinde yarı sömürgeye dönüştüğü dönemlerde Türklerle birlikte geriledikleri için çıkarlarını güçlü bir Osmanlı ile özdeş görmüşler, bu nedenle Osmanlı bütünlüğünü savunmuşlar ve Siyonizm'e mesafeli durmuşlardır.***** Feroz Ahmad, 1908 hareketini bir *"Yahudi - Mason"* hareketi gibi değerlendirmenin mümkün olmadığını söylemektedir. Aslında makalede bir bakıma bu iddianın savunucularına yanıt vermektedir. Fakat yine de bu durum -özellikle tenkitsiz cümlelerin varlığı- objektiflik konusunda akıllara şüphe düşürmektedir. Ahmad'a göre Yahudiler İttihatçı hareket içerisinde yer almışlar ve İTC'yi *"kayıtsız şartsız"* desteklemişlerdir. Bunun nedeni 1652 - 1856 yılları arasında Hıristiyan unsurların zenginleşmesi karşısında Yahudilerin sürekli gerilemesidir. Kapitülasyonlar Hıristiyan unsurları güçlendirmiş, ekonomik ve ticari zemini Yahudilerin altından çekmiştir. Bu nedenle Hıristiyanların çıkarları ile Türkler ve Yahudilerin çıkarları çatışır olmuştur. Merkezi ve güçlü bir devletin kurulması halinde Hıristiyan unsurlar güçsüzleşecek, Türkler ve Yahudiler kazançlı çıkacaktır. Ahmad, Yahudilerin hiç bir zaman yabancı bir devletin tabiiyetine geçmediklerini iddia etmektedir. Fakat İtalyan tabiiyetine geçmelerini ise, İtalya'nın güçsüzlüğü nedeniyle önemsiz bulmaktadır. Özetle Rum ve Ermenilerin İttihat ve Terakki'den ayrılma nedeninin etnik veya dini değil, İttihatçıların küçük burjuva yaratmaya yönelik politikalarından ötürü sınıfsal olduğunu, ancak tarihin bu ortamda Türkler ve Yahudileri

*Ahmad, İttihat ve Terakki (1908 - 1914), s. 197 - 199.
** Ahmad, İttihatçılıktan Kemalizme, s. 25 - 60.
*** Ahmad, İttihatçılıktan Kemalizme, s. 84 - 129.
**** Ahmad, "Doğmakta Olan Bir Burjuvazinin Öncüsü: Genç Türklerin Sosyal ve Ekonomik Politikası 1908 - 1918", İttihatçılıktan Kemalizme, s. 26 - 30.
***** Ahmad, " İttihatçıların Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Rum, Ermeni ve Yahudi Cemaatleriyle Olan İlişkileri", İttihatçılıktan Kemalizme, s. 86 - 87.

yan yana getirdiğini anlatmaktadır.*

Feroz Ahmad'ı fazlasıyla ilgilendiren konulardan biri de İttihat ve Terakki'nin dış politikasıdır. Ahmad, yaygın kanı olan İttihatçıların Almanya yanlılığı karşısında ciddiyetle durmaktadır. Ona göre İttihatçılar Almanya yanlısı değildi, tam tersine geleceklerinin İtilaf Devletlerine bağlı olduğunu düşünmekteydiler. Bu nedenle 1914 öncesinde İngiltere, Fransa ve Rusya ile ittifak kurma çabasında olmuşlardır. Ancak bu çabaları sonuçsuz kaldığında yüzlerini Almanya'ya dönmüşlerdir.** Esasında Ahmad'a göre Jön Türkleri İngiliz, Fransız ya da Alman yanlısı olarak görmek de yanlıştır. Çünkü Jön Türklerin büyük devletlere karşı tutumlarını genelde ulusal çıkarlar belirlemiştir. Örneğin; İngiltere'yi tuttukları dönemde, İngiltere'nin Irak üzerinde denetim kurmasına kaşıydılar. Fransa ile borç konusunda görüşmelerin yapıldığı 1910 yazında, Fransa'nın Türk maliyesi üzerinde baskı kurma çabalarını İngiltere'nin desteklemesi karşısında İngiltere'den uzaklaştılar. Fakat Trablusgarp Savaşı İttihatçıları yeniden İngiltere'ye yakınlaştırdı.*** Abdülhamit'in ve sarayın Alman yanlısı rejimini ortadan kaldıran 1908 Devrimi, Osmanlı - İngiltere ilişkilerinde bir dönüm noktasıdır. Meşrutiyetçiler, İngiltere'den esinlenerek anayasa rejimini getirmişler, Babıali'deki Alman nüfuzunu böylece geriletmişlerdir.**** Ahmad'a göre 1908 rejimi İngiltere taraftarıydı ve Jön Türkler Kamil Paşa'yı sadarete getirerek İngiltere'yi selamlamıştı.***** Alman taraftarlığı ise Abdülhamit döneminden kalan yüksek rütbeli subaylar arasında yaygındı. 31 Mart ayaklanmasının bastırılmasından sonra siyasal yaşama fiilen dahil olan yüksek rütbeli subay faktörü Alman yanlılığının belirleyicisiydi.****** İttihat ve Terakki'nin genç subaylardan oluşan kolu ise yüksek rütbeli subaylardan rahatsızlığı nedeniyle, pragmatik olarak Almanya'ya karşı idi. Fakat yine de genç subayların İngiltere yanlısı olduklarını söylemek aldatıcıdır. Basra Körfezi ve Irak'taki sorunlar İttihatçıları, İngiltere ile mesafeli durmaya itmiştir. Almanya taraftarlarının tasfiyesine rağmen Almanya ile ittifak kurmalarının nedeni ise Rusya'nın İstanbul üzerindeki emelleri ve İtilaf Devletlerinin kapıyı kapatmasıdır. İttihatçılar ancak yalnız bırakıldıklarını fark ettiklerinde karşı bloğa geçmişlerdir.*******

Feroz Ahmad'ın çabalarından biri Jön Türkler -ya da İttihatçılar- ile Kemalistlerin iktisadi politikalarındaki sürekliliği vurgulamaktır. Ahmad'a göre Jön Türkler de Kemalistler de iktisadi konuda devrimci fikirler taşımaktaydılar.******** "Kemalizmin

* Ahmad, " İttihatçıların Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Rum, Ermeni ve Yahudi Cemaatleriyle Olan İlişkileri", İttihatçılıktan Kemalizme, s. 124 - 125.

** Feroz Ahmad, "1914 - 1918 Savaşı Sırasında Jön Türk Politikasının İkilemleri", Yadigâr-ı Meşrutiyet (Tarık Zafer Tunaya Anısına), Hazırlayan: Mehmet Ö. Alkan, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Şubat 2010. (Feroz Ahmad'ın makalesi sayfa 37 - 53 arası, Çeviren: Ebru Kılıç), s. 38.

*** Feroz Ahmad, "İttihat ve Terakki'nin Dış Politikası (1908 - 1919)", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, Cilt: 2, İletişim Yayınları, (s. 293 - 303), s. 295.

****Ahmad, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C: 2, s. 293 ve "Doğmakta Olan Bir Burjuvazinin Öncüsü: Genç Türkler'in Sosyal ve Ekonomik Politikası", İttihatçılıktan Kemalizme, s. 31.

*****Ahmad, "1908 - 1914 Yılları Arasında İngiltere'nin Genç Türkler'le İlişkileri", İttihatçılıktan Kemalizme, s. 131 - 132.

******Ahmad, "1908 - 1914 Yılları Arasında İngiltere'nin Genç Türkler'le İlişkileri", İttihatçılıktan Kemalizme, s. 148.

*******Ahmad, "1908 - 1914 Yılları Arasında İngiltere'nin Genç Türkler'le İlişkileri", İttihatçılıktan Kemalizme, s. 157 - 159.

******** Ahmad, "Kemalist Türkiye'de İdeoloji Arayışı", İttihatçılıktan Kemalizme, s. 166.

ekonomi politiğinin» öncelleri vardı. Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura gibi Jön Türkler Kemalist ideolojinin oluşumuna katkıda bulunmuşlardır. Jön Türkler, saray ve Babıali'nin ağırlığını azaltarak ve köylü - memur toplumu olan Türk toplumuna sınırlıda olsa burjuvazi faktörünü dahil ederek ardıllarının iktisadi politikasına katkıda bulunmuşlardır.* Süreç Jön Türkler tarafından başlatılmış, Kemalistler Jön Türklerin yarattığı ivmeden faydalanmışlardır. Kemalizm'in önemli bir yönü Batının ekonomik sömürüsüne karşı olmasıdır. Kemalizm'e antiemperyalist duruş getiren mefhum yalnızca ulusal kurtuluşçuluk değil, Batı'nın ekonomik tahakkümüne gösterdiği reaksiyondur.** Aslında Feroz Ahmad'ın temel sorunu Kemalizm'in anti emperyalist yönünü görmemeyi veya ciddiye almamayı tercih edenlere yanıt vermektir. Kemalistler siyasal devrimin ancak ekonomik ve toplumsal devrimle amacına ulaşacağının farkındaydı. Ulusal Kurtuluş Savaşı esnasında toplumun büyük kesimini oluşturan köylüye ulaşma adına yerel eşraf, din adamı, toprak ağası ve şeyhle uzlaşma zorunluluğu, savaşın sonunda kır statükosunun korunması mecburiyetini Kemalistlere dayatmıştı.*** Devraldıkları sosyoekonomik durum, ilk aşamada iktisadi bir seçim yapma özgürlüğünü sınırlıyordu.**** Türkiye, pre-kapitalist dönemi yaşamaktaydı ve yerleşmiş, modern sınıflardan yoksundu. Var olan cılız burjuvazi devleti yönlendirecek gücü sahip değildi.***** Kemalistlerin tam olarak derdi de kendilerinden önceki Jön Türkler gibi bir Türk burjuvazisi yaratmaktı. Ahmad'a göre Kemalizm'in tarihsel görevi; *«burjuvazinin gelişmesi ve aynı zamanda da çoğulcu siyaset açısından gerekli koşulları yaratmak ve böylece tekparti rejimini geçersiz kılmaktı.»* Fakat Kemalist devlet ile *"çocukluk dönemindeki burjuvazi"* arasında ciddi ihtilaflar vardı.******Bunun nedeni Kemalistlerin sanayili bir ülke tahayyül etmeleriydi. Sanayinin uygarlık yolunu açacağına ve devrimci eylemlerin alt yapısını hazırlayacağına inanıyorlardı. Burjuvazi ise Avrupa denetimli bir ekonomide ticari aracılık rolüne teşneydi. Sanayi gibi külfetli işlerle uğraşmaktan ziyade Avrupa sanayisine pazar olarak hizmet eden bir Türkiye'de ticari aracı rolü oynamak istiyordu.******* Bu zorluklar Kemalistleri 1920'lerde ekonomik siyasette pragmatik davranmak zorunda bırakmıştır. Feroz Ahmad'ın Kemalist devletin ekonomi politiği üzerine söyledikleri ile; Kemalistlerin Ulusal Kurtuluş Savaşı esnasında ittifak ortakları olan toprak ağaları ve derebeylerini geriletmeye yönelik acele adımlar atmasının pek mümkün olmadığı, büyütülmeye çalışılan burjuvazinin sanayi yatırımlarını önemsememesi ve Türkiye'nin o dönemde içinde bulunduğu prekapitalist ekonomik durumun varlığının yadsınamayacağı tezini işleyen Doğan Avcıoğlu'nun söyledikleri örtüşmektedir.********

Genç Türkler ve Kemalistlerin iktisadi politikalarındaki sürekliliğin tartışılması, akıllara ekonomi dışı iki soruyu getirmektedir: 1. Kemalizm geçmişten bir kopuş

---

* Ahmad, "Kemalizmin Ekonomi Politiği", İttihatçılıktan Kemalizme, s. 178 - 179.

** Ahmad, "Kemalizmin Ekonomi Politiği", İttihatçılıktan Kemalizme, s. 185.

*** Ahmad, Modern Türkiye'nin Oluşumu, Çeviren: Yavuz Alogan, 10. Baskı, İstanbul, Kaynak Yayınları, Şubat 2012, s. 96. Özgün adı: "The Making of Modern Turkey", Türkçe ilk baskısı 1995 yılında Sarmal Yayınları tarafından yapılmıştır.

**** Ahmad, "Kemalist Türkiye'de İdeoloji Arayışı", İttihatçılıktan Kemalizme, s. 166.

***** Ahmad, "Kemalizmin Ekonomi Politiği", İttihatçılıktan Kemalizme, s. 187.

****** Ahmad, "Kemalist Türkiye'de İdeoloji Arayışı", İttihatçılıktan Kemalizme, s. 166 - 167.

******* Ahmad, Modern Türkiye'nin Oluşumu, s. 115 - 116.

******** Bkz: Doğan Avcıoğlu, Türkiye'nin Düzeni, İstanbul, Tekin Yayınevi, 2001.

mudur? 2. Kemalizm'in düşünsel referansları nelerdir? Feroz Ahmad, Jön Türkler ve Kemalistlerin ekonomi politikalarındaki sürekliliği vurgulamakla birlikte, Kemalizm'in eskiyle herhangi bir bağlantısının olmadığını savunmaktadır. Ona göre Atatürk rejiminin Osmanlı Devleti'yle hiç bir ortak özelliği yoktur ve bu anlamda *"çürümüş geçmişten tam bir kopuşu"* ifade etmektedir.* Ahmad bu düşüncesini 2010 yılında verdiği bir röportajda daha net cümlelerle anlatmaktadır:

"...elbette tarihte devamlılık vardır, keskin kopuşlar yoktur. Ama tarihçi bir konuyu incelerken şunun cevabını arar: Hangisi baskındır, süreklilik mi yoksa kopuş ya da değişim mi? Ben Cumhuriyet'te ikincisinin baskın olduğunu düşünüyorum. Cumhuriyet'i kuranlar bir önceki dönemin Jön-Türkleriydi, bu doğru. Mustafa Kemal de öyleydi. Almanya'da 1945 sonrası başa geçen insanların çoğu eskiden Nazi'ydi. Bugünkü Papa, Hitler'in gençlik teşkilatının üyesiydi. ama bu onu Nazi yapmaz.

*Dolayısıyla, mühim olan bireyler değildir, bireyler değişir. Cumhuriyet kurulduktan sonra Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'ndan pek çok kişi Halife'nin Cumhurbaşkanı olmasını istiyordu. Halife'nin İslam dünyasındaki ağırlığının Yeni Türkiye'ye bir prestij sağlayacağını düşünüyorlardı. Ama Mustafa Kemal, "Hayır, geçmişten kopmalıyız, bu devamlılığı istemiyoruz" dedi. Bu devamlılık hâlinde reformlar yapılamazdı, ataerkil toplum yapısı devam ederdi. Cumhuriyet'te değişim baskındır, kopuş baskındır."***

Feroz Ahmad, Kemalizm'in referansları konusunda Fransız Devrimi ve Rus Narodnizmini ciddiye almaktadır. Kemalist harekete hakim *"entelejansiya"* Ahmad'a göre Rus fikirlerinden ve Fransız devriminin jakoben geleneğinden esinlenmiştir. Fransız devrimcilerinin yeni bir insan, Rus devrimcilerinin sosyalist insan yaratma çabalarında olduğu gibi Kemalistler de yeni bir Türk tipi yaratmak zorunda olduklarını biliyorlardı. Fakat devralınan mirasta halk kendisini dini kimlikle tanımlıyordu, İstanbul'da ise hakim kimlik Osmanlılık idi. İnisiyatifi ele alacak bir burjuva sınıfının var olmaması nedeniyle kendilerini sınıflardan özerk bir yurtseverler grubu olarak gören Kemalistler, İttihatçılardan yarım kalan bir görevi üstlenmişlerdir: *"burjuva devrimini vekâleten gerçekleştirme görevi"*. Fakat savaş esnasında burjuvazi ve eşrafla kurulan ittifak reformların önünde engeldi. Bu da Takrir-i Sükûn Kanunu ile aşılmaya çalışıldı.****

Ahmad, Jön Türklerin halkçılık anlayışı ile Kemalistlerin halkçılık anlayışı arasında ayrım yapmaktadır: Genç Türk halkçılığı köylüyü üstte tutan Rus Narodnik hareketinden etkilenmiştir. Fakat Kemalist halkçılığın ve Kemalistlerin zihnindeki halk kavramının Narodniklerin "halk"ından daha kapsamlı olduğunu, bu nedenle Kemalist halkçılığın Narodnizmden çok Fransa'daki "Üçüncü Sınıf (Third Estate)" akımını andırdığını, bir başka deyişle Kemalistlerin zihnindeki "halk"ın, çeşitli toplumsal güçlerin eski düzene karşı birliği anlamını taşıdığını söylemektedir. Birlik fikri ister istemez sınıflaşmayı ve sınıf çatışmasını öteleyecektir. "Üçüncü Sınıf"ın önderliği konusunda Türkiye ile Fransa arasındaki fark ise; Fransa'da öncülüğün burjuvazi tarafından, Türkiye'de burjuvazi yoksunluğu nedeniyle Kemalistler tarafından yapılmasıdır.**** Bu konuda Feroz

* Ahmad, Modern Türkiye'nin Oluşumu, s. 11.
** http://www.ntvmsnbc.com (Burak Cop'un röportajı. İnternet sitesindeki tarih: 23 Eylül 2010, 13.29).
*** Ahmad, Modern Türkiye'nin Oluşumu, s. 96 - 99.
**** Ahmad, Modern Türkiye'nin Oluşumu, s. 165 - 166.

Ahmad'ın iki makalesi önemlidir: "Kemalist Türkiye'de İdeoloji Arayışı 1919 - 1939" ve "Kemalizmin Ekonomi Politiği".

Kemalistlerin öncülleri ve Kemalizm'in geçmişten bir kopuş olup olmadığı tartışılırken, Osmanlı'da yenileşme hareketinin başlangıç noktası ile ilgili görüş ayrılıkları da kısaca değerlendirilmelidir. Tanzimatçılar, Genç Osmanlılar ve Jön Türkler arasında bir süreklilik var mıdır? Bunlar birbirinin ardılı sayılabilir mi? "Modern Türkiye'nin Oluşumu" kitabının önemli ayrıntılarından biri; 19. yüzyıl başlarındaki reformlarla ortaya çıkan bürokratlar sınıfının ülkeye batılı fikirleri getirdiğinin, bu bürokratların Avrupa'nın başarısının temelinde özel mülkiyetin serbestliği ve sultanın otoritesinin sınırlılığının yattığını keşfettiklerinin, Tanzimatçılar, Genç Osmanlılar ve Jön Türklerin özel mülkiyetin güçlenmesi ve sultanın otoritesini geriletmek amacıyla mücadele ettiklerinin ve mücadelenin ilk adımının 1839 Gülhane Fermanı olduğunun söylenmesidir.* Feroz Ahmad Osmanlı'daki değişim arayışlarında Tanzimatçılar, Genç Osmanlılar ve Jön Türkleri birbirinin ardılı gibi görerek; Tanzimat dönemi ve 1908 hareketi arasında ayrım yapan, Tanzimatçıların Batıyı anlama ve algılama konusunda sorunlu oldukları tezini işleyen Niyazi Berkes ve Doğan Avcıoğlu gibi aydınlardan** farklı bir yerde durmaktadır. Hatta Feroz Ahmad, Tanzimat reformcularının modern ekonomiden anlamadıklarını ve teoriden yoksun reformlara giriştiklerini iddia etmenin anlamsız olduğunu, reformcuların *"sanayileşmiş Avrupa'nın imparatorluğa nüfuz etmesinin ve onu genişleyen dünya pazarı içinde özümlemesinin imparatorluğun devamı ve refahı için yegâne yol"* olarak düşündüklerini söylemektedir. Bu anlayışın 19. ve 20 yüzyıllarda devam ettiğini, 1908'den sonra Jön Türklerin İttihatçı kanadının ve Kemalistlerin bu anlayışı kısmen reddettiklerini belirtmektedir. Sol Kemalist tezlere de bir gönderme yapmaktadır: *"Türk eleştirmenler, nedenlerini kabul ettikleri bu teoriyi, biraz alaycılıkla, "Tanzimat zihniyeti"nin bir yansıması olarak betimlediler."*** Fakat Ulusal Savaş'ın değerlendirmesi ve savaşın *"tutucu"* müttefikleri konusunda ise Feroz Ahmad, sol Kemalistlerle aynı çizgide durmaktadır. Ahmad'a göre Ulusal Savaş antiemperyalist olmakla birlikte tutucudur. Bunun nedeni savaşta asker - sivil bürokrasinin, İttihatçıların güç verdikleri yükselen burjuvazi ve Anadolu eşrafı ile zorunlu bir ittifak içerisine girmesidir. Ancak Kemalistlerin statükoyla ittifakı statükoyu sürdürme niyetinde olduklarını göstermez. Amaçları sanayileşmiş, modern ve laik bir ülke yaratmaktır. Bu nedenle iktidarın bir şekilde alınması zorunludur, 1 Nisan 1923'de seçimlerin yenilenmesine karar verilmesinin ve Halk Fırkası'nın kurulmasının nedeni budur. Ankara'nın başkent yapılması da, eski emperyal başkentle güçlü bağları olan statüko yanlılarına indirilmiş ağır bir darbedir. Fakat Kemalistlerin iktidarı ele geçirmesi kolay olmamış, cumhuriyetin ilanından sonra geri çekilmeyen *"tutucular"* halifeyi muhalefetin sembolü haline getirip cumhurbaşkanını dengeleyen bir güç olarak kullanmayı sürdürmüşlerdir. Bu konuda ise Feroz Ahmad bir başka noktaya dikkat çekmektedir: *"Rejimin laik muhalifleri"*. Ahmad'a göre Kemalist hareketin karşısındaki

* Ahmad, Modern Türkiye'nin Oluşumu, s. 37 - 38.

** Bkz: Niyazi Berkes, Türk Düşününde Batı Sorunu, 1. Basım, İstanbul, Bilgi Yayınevi, Mayıs 1975 ve Doğan Avcıoğlu, Türkiye'nin Düzeni, İstanbul, Tekin Yayınevi, 2001.

*** Ahmad, Modern Türkiye'nin Oluşumu, s. 39.

muhalefetin genellikle dini renkler taşıması, laik muhaliflerin gözden kaçmasına neden olmuştur. Bunlar, savaş esnasında Mustafa Kemal'e destek veren küçük rütbeli subaylar ve İstanbullu aydınlardır. Aynı zamanda İstanbul burjuvazisi de çıkarlarını eski rejimin muhafazasında görmektedir. Haliyle yüzleri cumhuriyet'e dönük değildir. Muhalif generaller ise liberal ve modernist olmakla birlikte Mustafa Kemal'in kişisel yönetimi altında mutlak bir cumhuriyet kurulacağından endişe etmektedirler. Feroz Ahmad, bu konuda Mustafa Kemal ve rakipleri arasındaki toplumsal farklılığa dikkat çekmektedir. Mustafa Kemal orduyu geçim ve yükselme aracı olarak gören taşra alt - orta sınıfa mensuptur. Bu sınıfa mensup olanların hanedana sadakat duyguları yoktur. Rejim konusunda radikal ve popülisttirler. Muhalifler ise genellikle İstanbul'un üst sınıflarından ve hanedanla derin bağları olan ailelerden gelmektedirler. Ailelerinin sarayla olan bağlantılarından faydalanmışlardır. Onlar da reformisttir, fakat *"saray"*, ideolojilerinin ciddi bir parçasıdır.*

Feroz Ahmad, *"Türkiye askeri bir toplum mudur?"* sorusu ve Türk ordusunun özellikle 27 Mayıs müdahalesinden sonraki dönüşümü üzerinde ciddiyetle durmaktadır. Ahmad'ın asker - siyaset ilişkisine dokunan metinlerinin hemen hepsinde ordunun dönüşümü meselesi tartışılmıştır. Ona göre, Osmanlı'nın son dönemlerinde ordunun siyasallaşma nedeni, Abdülhamit'in liyakate değil, bağlılığa ve sadakate göre hareket eden politikasında aranmalıdır. Ahmad, küçük rütbeli subayların 1908'den itibaren üstyapıyı zorlayarak ve yüksek rütbeli subay hiyerarşisini kırarak orduyu halka yakınlaştırdıklarını, 1913 yılında iktidarı ele geçiren İttihat ve Terakki'nin orduyu gelenekten koparıp modernleştirerek cumhuriyetçi devletin altyapısını oluşturduğunu söylemektedir. Müellifin önem verdiği hususlardan biri küçük rütbeli subay - yüksek komuta kademesi ayrımıdır. Metinlerinde bu ayrım üzerinde uzun uzadıya durmuştur. 1923 - 1945 arasında siyasal hayattan tecrit edilen ordunun Truman Doktrini ve NATO üyeliği ile niteliği değişmiş ve sahneye çıkan yeni ordu hür dünya ideolojisinin simgesi haline gelmiştir. NATO üyeliği ile öne çıkan teknoloji ve modern savaş tekniklerine yabancı kalan yaşlı subaylar karşısında genç subayların önemi artmıştır. Genç subayları ihmal edip yüksek komutayı hoş tutan Demokrat Parti iktidarı ise ordudaki ayrışmayı derinleştirmiştir. Yüksek komuta kademesini kazanarak siyasal önderliğe hakim olan DP, seçim öncesi söz verdiği askeri reformlardan vazgeçmiş, subayların hayat standartları git gide düşmüş ve genç subaylar arasında ciddi bir homurdanma baş göstermiştir. Maddi sıkıntılar içindeki asker, toplumun maddi geriliğini fark etmekte gecikmemiştir.** 1960'ta müdahaleyi yapanlar taşra alt - orta sınıfa mensup küçük rütbeli subaylardır. NATO üyeliği ile birlikte değişen askerlik mesleğini, teknoloji ve modern savaş stratejisini hızlı kavrayan genç subaylar eski itibar ve güvenlerini yeniden bulmaya başlamıştı. Bu subaylar iş adamlarından oluşan hakim sınıftan hazzetmemekteydi. Özellikle dış ülkeleri ziyaret etmeleri ve farklı bakış açıları kazanmalarıyla kendi dünyalarını diğerlerine kıyasla taşra gibi görmeye başladılar ve reform ve değişim ihtiyacı duydular. Zaten ordu içinde rütbe ve sosyoekonomik duruma göre ciddi bir bölünmüşlük söz konusuydu.

* Ahmad, Modern Türkiye'nin Oluşumu, s. 68 - 73.
** Ahmad, Modern Türkiye'nin Oluşumu, s. 18 - 19.

Böylece alt-orta sınıfın şikayetlerini paylaşan küçük rütbeli subaylar harekete geçmiştir.* Feroz Ahmad'a göre 27 Mayıs müdahalesi, Türk Silahlı Kuvvetlerinin hiyerarşik yapısı dışından gelen ilk ve son başarılı askeri müdahaledir** ve hükümet değişikliği ile birlikte toplum için yapısal değişikliklerde amaçlamaktadır. Bu yönüyle Jön Türk devriminin geleneği içindedir.*** Feroz Ahmad, müdahaleden sonra iktidarı ele geçiren Milli Birlik Komitesi'nin, *"karmakarışık bir hizipler koalisyonu"* olduğunu, ülke sorunlarına dair herhangi bir programı bulunmadığını fakat entelektüellerin anayasa çalışmalarında sürece dahil edilmesi ile hareketin sıradan bir hükümet darbesi olmaktan çıkıp kurumsal bir devrime dönüştüğünü söylemektedir.**** Ahmad'ın bu görüşü, 27 Mayıs'ın, aydınların sürece dahil olması ile darbe olmaktan çıkıp devrimin yolunu açan bir ihtilal haline geldiği, fakat yarım kaldığı için devrim sayılamayacağı, kısacası 27 Mayıs'ın darbe veya devrim değil ihtilal olarak isimlendirilmesinin doğru olacağı tezini öne süren Şevket Süreyya Aydemir'in düşünceleriyle benzerlik taşımaktadır.*****

Ahmad'a göre 27 Mayıs'ın bir diğer yönü yüksek komuta kademesi ve egemen çevreleri uyandırmasıdır. Bu çevreler 1960 benzeri bir darbenin önünü almak için harekete geçmekte gecikmemişlerdir. Yüksek komuta kademesi özellikle On Dörtler olayından sonra aşağıdan müdahale tehlikesinin iyice farkına vararak, muhalif unsurları denetlemek amacıyla Silahlı Kuvvetler Birliği'ni (SKB) kurmuştur (1961). SKB her rütbeden subayı kapsamakta, her türlü faaliyeti gözetim altında tutmakta, askeri müdahaleyi hiyerarşi ilkesiyle sınırlamayı amaçlamaktaydı.****** Yanı sıra Milli Güvenlik Kurulu ve askeri istihbarat birimi de oluşturulmuştu. Böylece yüksek komuta kademesi ülkenin siyasal hayatına derin bir şekilde girmiştir.*******OYAK'ın kurulması ise ordunun iş ve endüstri dünyasına adımı anlamına gelmektedir. Bu değişimlerden sonra generaller statükonun bir parçası haline gelmişler ve başlıca kaygıları istikrarın sürdürülmesi olmuştur. İstikrarı bozacaklarını düşündükleri her türlü siyasal girişime müdahale etme eğilimi göstermişlerdir. Statükonun korunması adına kendi düşüncelerini paylaşan partilere sempati duymakla birlikte geleceklerini bir parti önderine bağlamak zorunluluğu hissetmemişlerdir. Tam tersine parti önderleri generallerin desteğini sağlamak zorundadır.******** Rejimle bütünleşen generaller ideolojik olarak merkez sağa sempati duymaktadırlar.*********"Modern Türkiye'nin Oluşumu"nda 27 Mayıs müdahalesi ile ilgili kısımlarda dikkati çeken iki husus vardır. İlki Feroz Ahmad'ın 27 Mayıs'tan sonraki dönemi *"İkinci Cumhuriyet"* olarak adlandırmasıdır ki, bu 27 Mayısçıların o dönemde kullandığı terminolojidir. İkincisi 1960'ların TSK'si tartışılırken Feroz Ahmad'ın Talat Aydemir'e ve 21 Mayısçılara hiç değinmemiş olmasıdır.

12 Mart ile ilgili tezlerde de küçük rütbeli subay - yüksek komuta kademesi ayrımını belirgin bir biçimde görmek mümkündür. Feroz Ahmad, 12 Mart'ın zamanlamasına

* Ahmad, Modern Türkiye'nin Oluşumu, s. 151.
** Ahmad, Modern Türkiye'nin Oluşumu, s. 147.
*** Ahmad, Modern Türkiye'nin Oluşumu, s. 20.
**** Ahmad, Modern Türkiye'nin Oluşumu, s. 153.
***** Şevket Süreyya Aydemir, İhtilâlin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilâli, 7. Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi, Eylül 2007.
****** Ahmad, Modern Türkiye'nin Oluşumu, s. 155.
******* Ahmad, Modern Türkiye'nin Oluşumu, s. 21 - 22.
******** Ahmad, Modern Türkiye'nin Oluşumu, s. 158 - 159.
********* Ahmad, Modern Türkiye'nin Oluşumu, s. 22.

dikkat çekmektedir. 12 Mart, yüksek komuta kademesi dışından gelebilecek bir hareketi engellemek amacı taşımaktadır (Ahmad'ın kast ettiği 9 Martçılar olmalı). Böylece aşağıdan bir hareketin önüne geçilmiştir. Komutanlar radikal ve reformist görünümlü bir adım atarak alttaki hareketi etkisiz hale getirip inisiyatifi ele almışlardır.* Ahmad'a göre askerlerle politikacılar arasındaki uyum 1970'lerde bozulmuştur. Bunun göstergesi 1973 cumhurbaşkanlığı seçimleridir.**

"Demokrasi Sürecinde Türkiye» kitabında Erbakan ve Milli Nizam Partisi - Milli Selamet Partisi hareketlerinin ve MNP - MSP'nin toplumsal tabanının incelendiği bölüm kitabın belki de en güçlü bölümüdür. Ahmad'a göre Türkiye'de 1960'ların sonlarında, dinin ekonomik egemenlik mücadelesinde bir silah haline geldiğini anlayan pek kimse yoktur. Kapitalizm geliştikçe Anadolu'nun geleneksel sosyoekonomik temelleri gerilemekteydi ve bunu en iyi görenlerden biri Necmettin Erbakan'dı. MSP oluşumu, MNP'deki dini vurgudan çok adeta "İslâm *sosyalizmi*»ni savunan bir parti imajı yaratıyordu.*** Fakat yine de Feroz Ahmad, dinin Türk halkının oy verme şeklini belirleyen başat faktör olmadığını söylemektedir. Dikkat edilmesi gereken husus gelişen kapitalist sınıf ile değerleri aşınan Anadolu esnaf ve tüccar sınıfın arasındaki örtük çatışmadır. 1960'lı yıllarda Türkiye'de İslamcı siyaset antiliberal, antiradikal ve antisosyalist boyut kazanmıştır**** (Feroz Ahmad, İslamcı siyasetin antisosyalist boyutunun 1970'lerde etkisizleştiğine kanaat getirmiş olmalıdır. Zira aynı kitabında MSP'nin *"İslâm sosyalizmi"* savunucusu bir imaj yarattığını ifade etmesi iyi niyetli bir yaklaşımla bu düşüncenin tezahürü olarak kabul edilebilir. Tersi düşünüldüğünde ise bariz bir çelişkinin göze çarptığı açıklıkla belirtilmelidir). Ahmad'a göre 60'lı yıllar ticari kapitalizmden sınai kapitalizme dönüşümü simgelemektedir. Bu dönüşüm toprak ve vergi reformu gibi önemli reformlar gerektirir. Aynı zamanda da büyük ölçekli sanayi ve girişimlerle rekabet edemeyen Anadolulu tüccar ve zanaatçının gerilemesi anlamına gelir. Yukarıdan bu tehdide maruz kalan Anadolulu küçük burjuvazi, Türkiye İşçi Partisi'nin ve sendikaların kurulmasıyla aşağıdan da işçi sınıfı tehdidiyle yüz yüze kalmıştır. Gelişen kapitalizm, küçük burjuvayı, geçimde işçi sınıfı ile aynı seviyeye inme olasılığı karşısında bırakmıştır. Böylece iki tehditle mücadele etmek zorunda kalan Anadolu tüccarı silah olarak geleneksel simgeleri kullanma yoluna gitmiştir. Bu nedenle reformist muhalefet 1950'lerde *"dinsiz"*likle ve *"gavur"*lukla itham edilirken, 1960'lı yıllarda liberaller ve sosyalistler *"komünist"*lik ve *"Moskof"*luk, modern kapitalizmden yana olanlarda *"mason"*luk ve *"siyonist"*likle suçlanmıştır.***** Kısacası laik sol ve laik sağ karşısında yeni bir güç ortaya çıkmıştır. Ahmad'a göre Milli Selamet Partisi açıkça gerici bir yapılanma değildi. Osmanlı geçmişini idealleştirse de geriye değil ileriye bakıyordu. Farklı olarak liderleri ve taraftarları büyük kentlerin kozmopolit ortamından değil, İslami geleneğin güçlü olduğu taşradan geliyordu. MSP'nin, içeride büyük sermayenin, dışarıda çok uluslu sermayenin sömürüsüne ve bağımlılık ilişkisine karşı olması,

* Ahmad, Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945 - 1980, s. 262.
** Hikmet Özdemir, Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde Ordunun Olağandışı Rolü Türkiye Örneği, İstanbul, İz Yayıncılık, s. 13. (Önsöz Feroz Ahmad tarafından yazılmıştır, s. 11 - 14 arası.)
*** Ahmad, Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945 - 1980, s. 395 - 396.
**** Ahmad, Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945 - 1980, s. 478.
***** Ahmad, Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945 - 1980, s. 478 - 479.

özellikle solun bastırılmasından sonra, solun dilinden yoksun olan halkın ilgisini çekmiş, ayrıca Erbakan'ın kalkınmada devleti öncelikli tutan görüşleri sempati toplamıştır. Fakat bu dönemde CHP'nin de MSP ile benzer bir programa sahip olması nedeniyle, MSP taraftarlarının yalnızca dini değerleri savunan kesimler olması anormal değildir.*

1980'lerden itibaren İslamcılığın güç kazanması, serbest piyasa ekonomisine geçiş, askerin demokratik düzenin koruyucusu payesini kaybetmesi, toplumda ise İslami kültür ile Batıdan ithal edilen Hollywood, televizyon ve tüketim kültürünün yan yana gelişmesi üzerinde duran Feroz Ahmad, *"Yeni sınıfların siyaset sahnesine çıkması, Türkiye örneğinde bu gelişme, İslam hukukuna, şeriata göre yönetilen bir İslam devletinin kurulmasına yol açabilir mi?"* sorusuna yanıt aramaktadır. Ahmad, üç ayrı kuşağın laik rejimde yaşaması ve İran, Suudi Arabistan, Libya modellerinin cazip olmaması nedeniyle, bunun muhtemel olmayacağını söylemektedir. Laikliğin topluma nüfuz ettiğini kabul etmekle birlikte, *"birkaç dogmatik İslamcının siyasal hayata hakim olması halinde, ülkede bilimsel ve akılcı eğitimin niteliği zayıflatılabilir"* demektedir. Evrim yerine yaratılış teorisinin öğretilmesini savunan hareketin güçlenmesi halinde Türkiye'nin bilim alanındaki mütevazı gelişmesinin engellenebileceğini, fakat İslamcıların *"yaşamak zorunda oldukları dinamik dünya ile başa çıkmak için, pragmatik davranmak"* durumunda olduklarını, bu yüzden bu kişilerin başarı kazanmasının zor olduğunu söylemektedir.** Feroz Ahmad'ın bu öngörülerini zaman farklılığı olmasına rağmen müspet ve menfi iki açıdan değerlendirmek mümkündür. 2000'lerin başında ayrışan İslamcı politikanın bir kanadı Batıya daha açık siyaset ve çok yönlü söylemlerle büyürken, diğer kanadı -ki bu kanat Türkiye'de İslamcı siyaset geleneğini yerleştiren kanattır- gerilemiş ve sessizleşmiştir. Feroz Ahmad'ın öne sürdüğü tezin merkezine MNP ve MSP geleneğinden gelen ikinci kanadı yerleştirdiğimizde Ahmad'ın öngörülerinin haklı çıktığını kabul etmek durumundayız. Ancak daha mutedil söylemlerle, biraz da geleneksel merkez sağın boşluğunu tutarak iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin, Ahmad'ın tarif ettiği biçimde İslamcı bir güç olduğunu varsayarsak, bu tezlerin tamamen geçersiz olduğunu söylemek zorunda kalırız. Ahmad'ın önemli bir yanılgısı İslamcı siyasetin zamanla zayıflayacağını öngörmesidir. Ona göre İslamcılığın 1980'lerde kazandığı cazibenin nedeni solun ezilmesiyle ortaya çıkan boşluğu, İslamcılığın eşitsizliğe ve sömürüye yönelttiği eleştiriler doldurmuştur. Siyasal hayat normale döndükçe *"siyasete yönelen İslami dürtüler de zayıflayacaktır."*** Oysa kitabın yazılış tarihinden bir kaç yıl sonra Refah Partisi, ondan bir kaç yıl sonrada Adalet ve Kalkınma Partisi iktidara gelmiştir. Feroz Ahmad yanılmış mıdır, yoksa siyaset halen normal dışı mı seyretmektedir? Bu sorunun yanıtı iki türlü de verilebilir.

Feroz Ahmad'ın tezleri arasında belki de en dikkat çekeni "Modern Türkiye'nin Oluşumu" kitabının sonunda Türkiye'nin dış politikası üzerine söylediklerdir. Türkiye'nin dış politika geçmişini özetledikten sonra, geleceğe yönelik öngörülerini ve Türkiye'nin nasıl bir dış politika izlemesi gerektiği hususundaki düşüncelerini açıklamaktadır. Çok daha önemlisi alternatif seçenekler üzerinde durmakta, hatta başlı

* Ahmad, Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945 - 1980, s. 493.
** Ahmad, Modern Türkiye'nin Oluşumu, s. 250 - 259.
*** Ahmad, Modern Türkiye'nin Oluşumu, s. 260.

başına alternatif bir seçeneğin Türk dış politikasında uygulanabilirliğini tartışmaktadır. Ahmad, Türkiye'nin dış politika geçmişini şöyle özetler: Cumhuriyetin ilk yıllarında dış politikanın temelinde yeni bir Türkiye ideali ve maceradan kaçınmak vardır. Rusya ve Yunanistan ile geleneksel düşmanlık bir tarafa bırakılmış, onların yerini İngiltere, Fransa ve İtalya almıştır. Mussolini'nin On iki Ada üzerindeki tehdidi, 1930'lara kadar Rusya ile yürüyen Türk dış politikasına, İtalyan saldırısını püskürtebilecek deniz gücüne sahip İngiltere'nin dahil olmasına neden olmuştur. 1939'a gelindiğinde İngiltere ve Fransa ile imzalanan anlaşma, 1941'de Almanya ile dostluk kurulması, 1945'de ise Birleşmiş Milletlere üyelik amacıyla Almanya Ve Japonya'ya savaş ilanı görülmektedir. Stalin'in Doğu Anadolu ve Boğazlar konusundaki cüretkar tavrı Türkiye'nin Rusya ile olan dostluğunu gözden geçirip ihtiyatlı bir biçimde Batıya yaklaşmasına, dahilde ise Batı etkisi çok partili rejimin doğmasına, devletçilikten geri dönüşe ve dış yatırımlara kapı aralanmasına yol açmıştır. 1964 Kıbrıs krizi ve Johnson mektubu, Türkiye'yi NATO içerisinde Avrupacı bir çizgi izlemeye zorlamıştır. Türkiye bundan sonra uzun bir süre ABD ile Avrupa arasında dengeli bir siyaset izleyecektir. Sovyetler Birliğinin dağılması ile çözülen antisol algı ve nihayetinde statükonun korunaksız hale gelmesi önemlidir. Körfez Savaşından sonra ise Türk dış politikasında Avrupa ile ilişkiler öncelikli hale gelmiş, ilişkinin süreğenliği Avrupa'nın tavrına bağlanmıştır. Feroz Ahmad'a göre Avrupa Topluluğuna (şimdiki adıyla Avrupa Birliği) kısa süre içerisinde üyelik mümkün görünmemektedir. Bu bağlamda Türkiye Washington'a daha yakın siyaset izlemek zorunda kalmış, ABD de Ankara ile iyi ilişkiler kurmuş, fakat bu durum Türkiye'nin zararına olmuştur. Ahmad, Türkiye'nin teoride bağımsız ve tarafsız bir siyaset uygulama seçeneğine sahip olduğunu savunmaktadır. Ona göre, Avrupa'nın dışında kalınması halinde ABD'den ziyade Rusya'ya makul biçimde yaklaşılabilir, laiklik ve serbest piyasa modeli İslam cumhuriyetleri üzerinde avantaj olarak kullanılabilir. Tarafsız bir Türkiye, Ortadoğu'da Batı ile olan bağlantısı nedeniyle yaratıcı bir rol oynayabilir.*

Sonuç

Türk düşünce dünyasında özellikle son dönemlerde iki yabancı aydının tezleri öne çıkmaktadır: Feroz Ahmad ve Erik Jan Zürcher'in. Daha doğrusu Türkiye'nin son 150 yıllık tarihi üzerine düşünen hemen herkes yönünü dışarıdan yazanlara döndüğünde ilk olarak bu iki aydını görmektedir. Bu da, söylemleri ve tezleri çok benzer olmayan Ahmad ve Zürcher'in farklı çevreler tarafından benimsenmesine ve düşüncelerinin adeta teraziye çıkarılmasına yol açmaktadır. Düşünce dünyamızdaki genel kabul Zürcher etkisinin baskın olduğu yönündedir. Ürettiği tezler Türkiye'deki genel düşünüşün paraleline düşen Zürcher, bugün daha makbul görülmektedir. Kıyaslama ölçütü mevcut baskın düşünce ile doğrudan ilintili olunca, belli bir zaman sonra hangisinin tezlerinin diğerine göre öncelikli kabul edileceğini tahmin etmek de güçleşmektedir. Aslında Ahmad ve Zürcher'in Türk müelliflerinin düşünsel yönelimleri üzerindeki etkilerini değil de; Türk müelliflerinin Ahmad ve Zürcher üzerindeki etkilerini anlamaya çalışmak daha doğru olacaktır. Örneğin Feroz Ahmad'ın düşünceleri üzerinde Niyazi Berkes'in ve Doğan Avcıoğlu'nun gölgesi belirgin bir şekilde fark edilebilmektedir. Fakat bu etkinin

* Ahmad, Modern Türkiye'nin Oluşumu, s. 261 - 264.

Ahmad'ın yönelimlerinde hepten belirleyici olduğunu söyleyemeyiz. Bir başka deyişle Ahmad'ın Berkes ve Avcıoğlu'na olan düşünsel yakınlığı, Avcıoğlu'nun Berkes'e olan yakınlığı kadar değildir. Ürettiği karşı tezler küçümsenemeyecek miktardadır. Özellikle Tanzimat dönemi ve Jön Türk hareketinin Tanzimat'la bağı konusundaki yorumu mezkur aydınların düşünceleriyle bağlantılı değildir, hatta zıttır ve onlara eleştiridir.

Feroz Ahmad'ın düşüncelerinin şekillenişinde, Türkiye ilgisinden gelen müspet katkıyı fark etmemek mümkün değildir. Bu nedenle olsa gerek dar bir alanda başlayan (İttihat ve Terakki'nin 1908 - 1914 arası dönemi) Türkiye çalışmaları, Türkiye tarihini 14. yüzyıldan bugüne inceleme çabasına dönüşmüştür. Bir başka ifadeyle Ahmad, Türkiye'yi anlamak için başlangıç noktasını her adımda gerilere taşımış ve yelpaze düzenli olarak genişlemiştir. Son aşamada geldiği noktada, Kemalistleri anlamak için Jön Türkleri, Jön Türkleri anlamak için Genç Osmanlıları, Genç Osmanlıları anlamak için Osmanlı'nın gerileme nedenlerini, kısaca Türkiye'yi anlamak için Osmanlı Devleti'nin yapısını ve Anadolu'nun toplumsal düzenini anlamak gerektiği konusunda bir kanaat geliştirdiğini ya da daha öncesinde var olan kanaatinin güçlendiğini kabul etmek yanlış olmayacaktır. Ahmad'ın temel kaygısı Türkiye'de sınıflar ve ordunun siyasetteki rolünün anlaşılmasıdır. Burada başka kaygılarının olmadığını iddia etmek amacında değiliz. Ancak meseleye sınıfsal baktığı aşikar. Belki de bu nedenle cumhuriyetin geçmişten bir kopuş olduğunu savunmakla birlikte, İttihatçıların ve Kemalistlerin iktisadi politikalarındaki sürekliliği vurgulamaktan vazgeçmemektedir.

Feroz Ahmad metinlerinin temel özelliği; son dönemlerde yazılanın 1960'larda yazılanı inkar etmemesidir. Yani metinlerde bir süreklilik ve ısrar söz konusudur. Kendi ürettiği metinlere -erken dönem metinlerine- aradan zaman geçtikten sonra reddiye yazmamıştır. Bu oldukça önemlidir. Ahmad'ın, yelpazeyi zamanla genişleterek ve geliştirerek -küçük istisnalar dışında- aynı tezleri savunması, kendi düşünsel geçmişinden kopmadığının ve kolayına kopmayacağının da göstergesidir. Bunun nedeni belki meseleye uzunca bir süre dışarıdan bakmasıdır. Bugün Türkiye'dedir ve yerleşik düşüncelerinin değişip değişmeyeceğini zaman gösterecektir. Düşünsel süreklilik iki durumu ortaya çıkarır: ilki düşünenin düşünmeye başladığı yerde donup kalması, ikincisi ise atılan ilk adımdaki gelişkinliğin sonraki adımlarda da devam etmesidir. Feroz Ahmad'ın düşünce serüveninin birinci durumla herhangi bir ilgisinin olmadığını güzelleme yapmadan belirtmekte fayda vardır.

Kaynaklar

- Feroz Ahmad; **Bir Kimlik Peşinde Türkiye**, Çeviren: Sedat Cem Karadeli, 1. Baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Aralık 2006.
- Feroz Ahmad; **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945 - 1980**, Çeviren: Ahmet Fethi Yıldırım, 4. Baskı, İstanbul, Hil Yayınları, Nisan 2010.
- Feroz Ahmad; İttihat ve Terakki (1908 - 1914), Çeviren: Nuran Yavuz, 9. Baskı, İstanbul, Kaynak Yayınları, Nisan 2013.

- Feroz Ahmad; İttihatçılıktan **Kemalizme**, Çeviren: Fatmagül Berktay (Baltalı), 6. Baskı, İstanbul, Kaynak Yayınları, Eylül 2011.
- Feroz Ahmad; *"İttihat ve Terakki'nin Dış Politikası (1908 - 1919)"*, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, Cilt: 2, s. 293 - 303.
- Feroz Ahmad; *"Jön Türkler Döneminde Savaş ve Toplum 1908 - 1918"*, **Tarih ve Toplum**, İletişim Yayınları, Sayı: 64, Nisan 1989, s. 47 - 55.
- Feroz Ahmad; **Modern Türkiye'nin Oluşumu** Çeviren: Yavuz Alogan, 10. Basım, İstanbul, Kaynak Yayınları, Şubat 2012.
- Feroz Ahmad; *"Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu"*, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler**, Marian Kent (Editör), Çeviren: Ahmet Fethi, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Aralık 1999, s. 6 - 35.
- Feroz Ahmad, Bedia Turgay Ahmad; **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945 - 1971**, 1. Baskı, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1976.
- Feroz Ahmad; *"1914 - 1918 Savaşı Sırasında Jön Türk Politikasının İkilemleri"*, (Çeviren: Ebru Kılıç), **Yadigâr-ı Meşrutiyet (Tarık Zafer Tunaya Anısına)**, Hazırlayan: Mehmet Ö. Alkan, 1. Baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Aralık 2006, s. 37 - 53.
- Doğan Avcıoğlu; **Türkiye'nin Düzeni**, İstanbul, Tekin Yayınevi, 2001.
- Şevket Süreyya Aydemir; İhtil**âlin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilâli**, 7. Basım, İstanbul, Remzi Yayınevi, Eylül 2007.
- Niyazi Berkes; **Türk Düşününde Batı Sorunu**, 1. Basım, İstanbul, Bilgi Yayınevi, Mayıs 1975.
- Andrew Mango; *"Türkiye Üstüne Yeni İngilizce Kitaplar - I"*, Çeviren: Yasemin Saner Gönen, **Toplumsal Tarih**, Sayı: 22, Ekim 1995, s. 54 - 58.
- Hikmet Özdemir; **Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde Ordunun Olağandışı Rolü Türkiye Örneği**, İstanbul, İz Yayıncılık, (Önsöz: Feroz Ahmad, s. 11 - 14).
- http://www.ntvmsnbc.com (Burak Cop'un Feroz Ahmad İle Röportajı, 23 Eylül 2010, 13.29).

Özet

TÜRKÇEYE ÇEVRİLEN METİNLERİ ÜZERİNDEN FEROZ AHMED'İ ANLAMAYI DENEMEK

Feroz Ahmad'ın Türk düşünce dünyasına katkısını düşünürken, iki belirgin özelliğini görmemek mümkün değildir. İlki Feroz Ahmad'ın tezlerindeki sürekliliktir. Yakın tarihlerde yazdığı metinlerde, erken dönemlerde ürettiği tezleri reddetmemiştir. İkincisi ise Türkiye'nin tarihini ya da gelişimini ve yapısını anlamaya çalışırken ters kronoloji izlemesidir. Genel Türkiye tarihine odaklanan kitaplarında başlangıç noktası her adımda biraz daha gerilere gitmiştir. Feroz Ahmad'ın düşünce dünyasında belirgin bir ağırlığı olan kitabı ilk kitabıdır: "İttihat ve Terakki (1908 - 1914)". Daha sonra yazdığı metinlerin pek çoğunda "İttihat ve Terakki (1908 - 1914)" kitabının gölgesini görmek mümkündür. Öte yandan "Demokrasi Sürecinde Türkiye" ve "Modern Türkiye'nin

Oluşumu" kitapları Türk düşünce dünyasında başarılı kabul edilebilecek bir yer tutabilmişlerdir. "Bir Kimlik Peşinde Türkiye» ise yazarın düşünsel geçmişinin bir özeti gibidir. Feroz Ahmad, Türkiye'nin son yüz elli yıllık tarihi üzerinde hemen her konuda bir şey söylemiştir. Temel tezleri Jön Türkler, Kemalizm, ordu ve siyaset ilişkisi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Türkiye'nin sınıfsal yapısını ve ordunun zamana, siyasete, iktisadi yapıya bağlı olarak dönüşümünü ciddiyetle anlamaya çalışmıştır. Aslında biraz da temel kaygısı meseleyi sınıflar, statüko ve ordu üzerinden anlatmaya çalışmak gibi görünmektedir. Jön Türkler ve Kemalistlerin iktisadi politikalarında bir sürekliliğin söz konusu olduğu üzerinde dururken aynı zamanda cumhuriyetin geçmişten bir kopuş olarak değerlendirilmesinin doğru olacağını savunmuştur. Bunları yaparken yer yer Türkiye'deki sağ - sol tezlerle çatışmış, yer yer bu tezlerin paralelinde düşünceler üretmiştir.

Anahtar Kelimeler: Modernleşme, Kemalizm, Türkiye politikası, İttihat ve Terakki.

Abstract

TRY TO UNDERSTAND FEROZ AHMED OVER TEXTS TRANSLATED INTO TURKISH

Considering Feroz Ahmad's contribution to Turkish world of thought, it is not possible not to see its two distinct features. The first one is the continuity in Feroz Ahmad's thesis. In the texts he wrote in the recent past, he did not reject the thesis that he produced in the early stages. Secondly, he pursued the reverse chronology while trying to understand the history or the development and structure of Turkey. In his books focusing on the general history of Turkey, the starting point goes backwards at each phase. The book which has a significant weight in Feroz Ahmad's world of thought is his first book: "The Young Turks". One can see the shadow of the book "The Young Turks" on most of the texts he wrote afterwards. On the other hand, the books "The Turkish Experiment in Democracy" and "The Making Of Modern Turkey" are considered to have a successful place in the Turkish world of thought. "Turkey, The Quest for Identity" is like a summary of the author's intellectual history. Feroz Ahmad discussed almost every point in the last hundred and fifty years of history of Turkey. His main thesis concentrate on the Young Turks, Kemalism and relation between military and politics. He seriously tried to figure out the class structure of Turkey and transformation of the army depending on time, politics and economic structure. In fact, his primary concern seems like trying to tell the matter over classes, status quo and the army. While putting emphasis on the idea that there is a continuity in the economic policies of Young Turks and Kemalists, he argued that it would be correct to consider the Republic as a disengagement from the past. While doing these, he partly conflicted with the right - left thesis and partly produced ideas in parallel with these thesis.

Keywords: Modernization, Kemalism, Turkish politics, Union and Progress